

Софийски университет „Св. Климент Охридски”
Философски факултет
Катедра „Политология”

Рецензия

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор” по
Професионално направление 3.3. Политически науки,
Научна специалност Политология, на тема:

Национализъм и популизъм в посткомунистическа Европа. Полша, Сърбия и България (1989 - 2005)

Докторант : Георги Христов Георгиев
Научен ръководител: доц., д-р Любов Г. Минчева

Рецензент: доц., д-р Антоний Гълъбов,
Нов български университет

Докторската теза е структурирана в четири глави, въведение, заключение и цитирана литература в рамките на 172 страници. Библиографията на дисертационния труд включва 133 цитирани източника, от които 92 на български език, като и позоваване на 11 Интернет сайта.

Представеното теоретично изследване отговаря на академичните изисквания за подготовката и представянето на дисертационен труд. В хода на формулирането на неговите цели, задачи и методи е демонстрирано добро познаване на основни теоретични школи и концепции, имащи пряко или косвено отношение към избраната проблематика.

Актуалността на избраната проблематика е изведена чрез необходимостта от задълбочено изследване на феномените на популизма и национализма в трансформиращите се политически системи на страните от бившия Съветски лагер, определени като „посткомунистическа Европа”. Предметът на изследване е артикулацията на популизма и национализма, както и тяхното преплитане и взаимно определяне, в контекста на страните от Източна Европа. Изследването се основава на исторически и сравнителен анализ между Полша, Сърбия и България.

Авторът определя целите на докторската си теза като изследване на „... генезиса на национализма и популизма в посткомунистическа Централна и Източна Европа”, „... да анализира и концептуализира профилите на възникващия популизъм...”, както и „... да предложи изводи относно динамиката в развитието на тези значими идеологически механизми за политическа мобилизация...” (стр. 7). Според автора, основната задача на това изследване е да представи общ исторически и политически контекст на случващото се, както и да фокусира дискусиата върху ролята на политическите партии.

Основните изследователски въпроси, които формулира авторът са: „Как национализмът и популизмът се вписват в преходите към демокрация в Полша, Сърбия и България? Какъв е произходът им и каква роля изиграват във формирането на посткомунистическата политическа действителност? По какво си приличат и по какво се различават в трите страни?” (стр. 7)

Преди всичко, авторът отделя внимание на дефинирането на основните понятия на дисертационното изследване: национализъм и популизъм, както и на феномена

национал-популизъм. Авторът достига до извода, че: „Всеки национализъм съдържа популистки елементи, особено в условията на криза на националната държава” (стр. 25) Още тук е формулиран един важен извод за представеното изследване: „... национал-популизъмът е „дериват” на популистки елементи в националната идеология и отхвърля елитарния дух на национализма в процеса на своето развитие и съзряване” (стр. 26).

В първата част на дисертационния труд е отредено достатъчно внимание на основни концепции при интерпретацията на понятията, като са посочени релевантни автори, а коментарът на определенията говори за задълбочено и добро познаване на теоретичната дискусия. Акцентът на изследователския интерес е „сечението”, паралелното съществуване и взаимодействието между национализъм, популизъм и национал-популизъм в периода на демократизация в Източна Европа.

В хода на разгръщане на теоретичното изследване, авторът въвежда трите конкретни казуса, върху които работи чрез три понятия, отразяващи качеството на демокрацията в България, („безпомощен плурализъм”) Сърбия („управление на една господстваща сила”) и Полша (добре функционираща демокрация”), според класификацията предложена от Томас Кародърс. Едва след това, авторът формулира основните си изследователски хипотези.

Основната теза на това изследване е, че „... национализмът и популизъмът в ЦИЕ са спътници на прехода към демокрация. Нещо повече, исторически разрез показва, че те го предхождат” (стр. 32). В този контекст, първата хипотеза на изследването е, че „... национализмът и популизъмът се появяват по време на комунистическите режими и те се използват за тяхната частична легитимация. След падането на комунизма, те се превръщат в основни стратегии за прелегитимиране на старите комунистически партии, целящи да запазят властта в новите демократични условия” (стр. 32).

Втората хипотеза доразвива първата, подчертавайки, че национализмът и популизъмът не са резултат от социалните и политически промени, свързани с демократизацията, а са неизменна част от преходите в Югоизточна Европа (стр. 33)

Третата хипотеза търси връзка между развитието на дисидентските движения и идеологическия профил на националистически движения в преходния период. Авторът твърди, че „... страни със слабо дисидентство развиват леви радикални националистически движения (България, Сърбия)”, а страни със силно дисидентско движение толерират национализма като средство за борба срещу комунизма. „... След падането на комунистическите режими, страни със силно дисидентство използват национализма срещу потенциално връщане на неререформирани стари комунистически елити на власт (Полша)” (стр. 33)

Избраният изследователски подход, според автора е двустепенен. Единица на анализа са политически партии и движения, изповядващи ценностите и преследващи целите на национализма, популизма и национал-популизма. Второто равнище са националните държави в процес на преход, спрямо успеха/неуспеха на демократичните промени. Основният изследователски метод е сравнителния анализ между избраните като обект на анализ България, Сърбия и Полша. В по-нататъшното изложение, авторът обосновава избора и необходимите условия за сравнение между тези три страни в тяхната нова и най-нова политическа история. (стр. 35 - 36)

Съществена част от оригиналния подход на автора се отнася до лансирането и аргументацията на разбирането за развитието на национализма в периода на социалистическите режими в избраните страни. Тази тема е предмет на втората глава на дисертационния труд. С добро познаване на историческите факти и коректно

позоваване на избраните източници, авторът обосновава тезата за наличието и развитието на националистически тенденции в политическия живот на трите страни по време на тоталитарния режим. Предмет на коментар са сложните взаимодействия между националистическите движения и развитието на комунистическите и социалистическите идеи и политически субекти в периода преди и след установяването на тоталитарния режим.

В това монографично по своя характер изследване на всяка от избраните страни, са отбелязани специфичните етапи и предмети на идеологическото противопоставяне и взаимодействие между национализма и социалистическата идеология. Сами по себе си тези три монографични изследвания имат съществено значение при провеждането на последващия сравнителен анализ. В края на този анализ, авторът установява, че въпреки „... идентичните на пръв поглед ситуации, събитията в трите държави се развиват по коренно различен начин” (стр. 95). Според автора, докато в Полша, въпреки усилията, комунистическият режим не успява да отъждестви напълно управлението си с националните чувства на поляците, в България и Сърбия се развива противоположен сценарий. Все пак, сравнението показва, че и в трите държави, национализмът, въпреки принципните разлики с комунизма, е неизменна част от комунистическото управление.

Третата част от дисертационното изследване е посветена на преходите в Полша, България и Сърбия. Тук авторът отделя внимание на сходствата при преходите в Полша и България, преди всичко по отношение на някои елементи, като т.нар. кръгла маса, но и подчертава различията, които са свързани с прехода в Югославия. В тази част, историческият анализ е подчинен в по-голяма степен на общите теми на сравнението между отделните страни. Интерес представлява сравнението между политически субекти, носещи белезите на национал-популизма в първото десетилетие след началото на реформите, както и бележките, свързани с политическото представителство на т.нар. губещи от прехода.

Сравнителният анализ между трите избрани страни е предмет на четвъртата част на дисертационното изследване. В нея са представени резултати и аргументи за проверката на формулираните основни изследователски хипотези. В хода на изложението, сравнявайки различни теоретични гледни точки към политическите процеси в периода на посттоталитарна трансформация, авторът прави съществения извод, че: „... най-коректно е да се използва термина национал-популизъм, когато се описват събитията, касаещи радикални партии в посткомунистическите общества в преход. Национализмът и популизмът се използват като похват за легитимация на комунистическите режими.” (стр. 124).

По отношение на втората хипотеза, авторът достига до извода, че: „... национализмът и популизмът в България **не са постфактум резултат от прехода и разбирането на посткомунистическите партийни системи, а са неизменна част от неговото случване**” (стр. 131) Същото, в различна степен се отнася и за останалите две страни, независимо от отбелязаните в хода на изложението специфични процеси и тенденции.

В началото на анализа на третата изследователска хипотеза, авторът прави съществен междинен извод. Според него: „... десните партии, които успяват автентично да използват национализма, успяват да се задържат на власт достатъчно дълго, за да осигурят бърз и с качествени резултати период на преход. От друга страна, в държавите, в които национализмът е усвоен от левия и популистки дискурс, той се използва за защита и забавяне на разпадането на статуквото” (стр. 144) Във всеки

случай, изводите на автора сочат, че е налице връзка между характера на съпротивата срещу тоталитарния режим и доминантите в периода на посттоталитарен преход.

В заключението на дисертационното изследване, авторът формулира следния извод: „... не всяко политическо движение или партия, което е определяно за популистко, е националистическо. Същевременно националистически партии почти винаги използват популизма като политическа стратегия, но не всички от тях може да бъдат наречени популисти. В условията на криза двете течения се засилват правопрпорционално и много често в синхрон.” (стр. 160)

Приносен характер има и следващият извод, който авторът прави в края на своето дисертационно изследване: „Национал-популизмът е „дериват” на популистки елементи в националната идеология, който отхвърля елитарния дух на национализма в процеса на своето развитие и съзряване. Националистическото разбиране за уникалността на определена нация се комбинира с популистки акценти, насочени срещу управляващия елит, който е посочван като враг на народа” (стр. 160).

Качествата на представения дисертационен труд не се свеждат само до последователното и коректно артикулиране на сходствата и различията между определени понятия и тяхното проявление в избраните за сравнение страни. Налице е системен опит да бъдат изведени зависимости и да бъдат определени връзки между конкретни тенденции в политическия процес, които са представени в две таблици, които отразяват синтетично подхода на автора и на свой ред имат приносен характер.

Проведеното изследване удържа, както монографичния и диахронен подход, така и сравнителния и синхронен анализ на политическите процеси в избраните страни. Тази сложна вътрешна структурираност на текста позволява различен прочит и възможности за вторична верификация на лансираните от автора тези.

В хода на дискусията върху резултатите от представеното изследване, бих искал да формулирам два въпроса. Първият е свързан с причините за установените различия между трите избрани страни. Налице ли са съществени различия и могат ли те да бъдат интерпретирани като определящи за преходите в трите страни, от гледна точка на обхвата и дълбочината на съветизацията на Полша, България и Сърбия?

Вторият въпрос се отнася до обяснителния модел на политическата култура като предпоставка за установяването на тоталитарните режими от съветски тип в избраните страни, както и по отношение на темповете и устойчивостта на резултатите от прехода към демокрация в тях. Какви са познавателните граници на теорията за политическата култура по отношение на изследваната проблематика?

В заключение, като имам предвид актуалността на избраната проблематика, задълбочения подход при теоретичното изследване и положените усилия при разработването на докторската теза, предлагам на уважаемата комисия да приеме за успешно завършена докторската дисертация и да присъди на докторанта Георги Христов Георгиев образователната и научна степен „доктор” по Научно направление 3.3. Политически науки, Научна специалност Политология.

доц., д-р Антоний Гълъбов